

Senella Krehić-Fočak

Recepcija posebnih i rijetkih oblika komunikacije

Primjeri komunikacije evlija u knjizi *Tezkiretul-evlija* u svjetlu savremenih komunikoloških analiza s osvrtom na primjere iz domaće tradicije

UDK 28-42

Sažetak

U radu se razmatra komunikacija evlijanskih ličnosti. Gledano sa aspekta komunikologije, pokušalo se odgovoriti na pitanje gdje leže specifičnosti u odnosu na uobičajenu intrapersonalnu, interpersonalnu i grupnu komunikaciju. Sufizam, promatran kao sistem osebnih komunikacijskih oblika, otkriva slojeve nestandardne i specifične komunikacije na polju izvanracionalne komponente komunikacije i/ili neracionalnog sloja prepoznavanja komunikacije.

Evlija je, po definiciji, Allahov, dž.š., prijatelj, onaj od ljudi koji je počašćen nadahnućem, odabran između običnih vjernika i koji se izdvaja po duhovnoj snazi. Upravo takav, evlija je oblikovan da prikaže svoju suštinu i dubinu zadatka prisustvom izvanracionalne dimenzije i neracionalnog sloja komunikacije, posebnim jezikom, verbalno ili neverbalno. Primjeri su uzeti iz knjige Feriduddina Attara *Spomenica dobrih (Tadhkirat al-Awliya)* koja sadrži biografije devedeset i sedam duhovnih prvaka. Tako se kroz primjere iz života Ebu Jahjaa Malika ibn Dinara, Habiba ibn Muhammeda el-Adžemija el-Basrija, Sehla ibn Abdullaha el-Tustერიja, Bišra Bosonogog i Ma'rufa Kerhija otvaraju vidici za analizu manje poznatog aspekta ovog obilnog senzitivnog komunikološkog materijala. Idejna i cjelovita zamisao je da čitalac, odnosno publika, shvati i obrati pažnju na kvalitet verbalne i neverbalne komunikacije imajući na umu da, uz činjenicu da je govor dat samo ljudskom rodu, na uzlazno-spoznajnoj stazi postoje i jezici razumljivi samo odabranim Božijim robovima. Njihov govor, djelovanje i neverbalna komunikacija zacijelo odražavaju božansko nadahnuće, različitog stepena ali iste vrste. Izražavajući duboko poštovanje za njihov život i djelovanje, poželjno bi bilo ekstrahovati iz njihove prakse komponente poput empatije koja bi, u interakciji s inspiracijom, podstakla naše djelovanje u pravcu privrženosti odabranim stazama Božijih prijatelja.

Ključne riječi: evlija, verbalna i neverbalna komunikacija, intrakomunikacija, interkomunikacija, grupna komunikacija, izvanracionalni, neracionalni sloj komunikacije, empatija.

U radu se razmatra komunikacija evlijanskih ličnosti. Ne može se zanemariti mali raspon u ovoj vrsti istraživanja, specifičan metodološki pristup komuniciranju, ponajviše radi izvanracionalne komponente i neracionalnog sloja prepoznavanja komunikacije. Prema definiciji uzetoj iz sufijskog rječnika, *evlija* (jedn. *velijj*) je Allahov, dž.š., prijatelj, onaj od ljudi koji je počašćen nadahnućem, odabran između običnih vjernika po svojoj duhovnoj snazi; dobari čovjek, bogougodnik čije eventualno vidljivo čudo nema veze s nekakvim čarolijama, hipnozom ili sugestijom, nego je ono stvarni čin i dar od Boga. Pritom, najjednostavnija definicija komunikacije kao razmjenjene informacija ovdje zadobija drugačiji oblik, jer se ukupnost prenošenja poruke razlikuje po oblicima, stavljajući u prvi plan izvanracionalnu dimenziju komuniciranja kod pojedinca, grupe/grupa ili u masovnoj komunikaciji.

Osim toga, pažnju zaokuplja sadržaj u okvirima neverbalne komunikacije, kojom također obiluje, jer treba imati na umu da anorganski svijet također slavi Gospodara Allaha, dž.š., pa definicija sufizma koju je izrekao Zun-Nun Misri (oko 180 h.g. – 246), jedan od najpoznatijih sufija, sadrži i potvrdu takvog gledišta: “Sufija je onaj čije stanje (hal) govori dok on šuti.” U pojmovlju moderne nauke komunikologije, to stanje/hal je i neverbalna komunikacija i intrakomunikacija, poniranje u samog sebe.

Ako je evlija onaj koji je, u svom uzlaznom, spoznajnom procesu stigao do batina, onog što je skriveno, a batin je suština/poledina, uzrok ili izvor objektivnog, prema hazreti Mevlani, on je dovršio usavršavanje, postavši *insanul-kjamil*, ali zatim se vraća na natrag da bi pomagao ljudima.

Kod evlija, Božijih prijatelja, komunikacija i poruke utječu, u prvom redu, na emotivna i spoznajna stanja primalaca, a to nekad zna biti veoma snažno. Primjer mladića iz Zun-Nunove biografije govori o pokornosti stvari, dakle neživog segmenta, prema evlijama. “Stvari su pokorne evlijama na način da kad bih rekao onoj dasci (sofa) da poleti i kruži oko kuće, ona bi to učinila.” U daljem opisu događaja stoji da je to izjavio grupi koja se oko njega okupila, te da se zaista to desilo – nakon kruženja daska se vratila na početno mjesto. Jedan od mladića koji se

tu zatekao, briznuo je u plač dok nije ispuštio dušu, te je sahranjen na toj istoj dasci odnosno sofi. Primalac poruke je prešutno, indirektno, bio prisutan od početka procesa enkodiranja poruke, koju je na kraju dekodirao vlastitim smrtnim ishodom.

Tako će i postojanje razlika u komunikaciji i vrsti govora kojim se evlije služe biti teško razumljive, jer radi se o visokim razinama komunikacije. Pogotovo u njihovom djelovanju u javnom prostoru, kako se vidi iz prethodnog primjera. Evlije su Božiji prijatelji. Bilježi se u kudsii hadisu da Uzvišeni Allah kaže: “Moj rob Mi se neprestano približava na filama sve dok ga ne zavolim, a kad ga zavolim, Ja postanem njegov sluh kojim čuje, njegov vid kojim vidi, njegova ruka kojom prihvata i njegova noga kojom hodi. Ako Me zamoli, udovoljit ću mu, ako zatraži Moju zaštitu, zadobit će je” (Buhari, 6502). Ovo bi se moglo nazvati procesom koji odvodi do takvog djelovanja evlijanskog bića, koje se očituje instrumentaliziranjem, pa, često teško razumljivo u svakodnevnim oblicima komunikacije, evlijansko biće biva osposobljeno da prima naredbe iz nevidljivog svijeta (gajb) i izvršava ono što mu Gospodar naređuje. Takvu komunikaciju je teško objasniti uobičajenom terminologijom. Tu izostaje poznati aristotelovski princip logičnog mišljenja o informaciji.

U sufijskom učenju je poznato da evlije imaju svoj jezik, poseban izraz, odnosno više vrsta govora koji obogaćuje i disperzira komunikaciju. Specijalizirane kategorije govora su metafora, rumuzat i šathijjat.

Šathijjat je govor sa visokih duhovnih pozicija kojim se izražavaju evlije, a koji običan, prosječan čovjek teško ili nikako ne može razumjeti. Primjer rumuzata, govora u metaforama, to jest prenesenih značenja, najbolje je vidljiv u tekstu *Mesneviye* Dželaluddina Rumija, gdje se jednostavnim pričama i pomoću metafora ukazuje na mnogo dublja i složenija značenja.

Primjer šathijjata nalazimo kod Husejna ibn Mensura Halladža i riječi koje je izgovorio: “Ja sam Istina”, što je zvučalo kao da se kosi s jasnim slovom Kur’ana. Krivo shvaćeno značenje tih riječi od tadašnje uleme i protumačeno kao kršenje osnovnih načela vjerovanja, dovelo je do njegovog

pogubljenja (29. zul-kade 309. h.g.). Međutim, pravo objašnjenje leži u njegovom iskustvu vahdetu-šuhūda, posebnoj vrsti zanesenosti Bogom, gdje je riječ o osobi potpuno apsorbiranoj u božanskoj ljubavi. Koristeći se šahtijijatom, jezikom koji dolazi sa visokih evlijanskih pozicija, ostao je potpuno neshvaćen kod savremenika.

Drugi primjer je prediktivni govor Gaibi-babe na Savi kad se obratio Kara Mustafa-paši upozoravajući ga na moguće greške u pohodu na Beč, a koje Mustafa-paša nije razumio. Nakon bitke, Gaibi-baba je samo potvrdio svoje predviđanje neuspjeha.

Izvanracionalna dimenzija komuniciranja i neracionalni sloj prepoznavanja postojeće komunikacije, pogotovo kad se uzme u obzir da za evlije nema prostornih ni vremenskih ograničenja, teži su za procjenu. Još nešto treba naglasiti, a to je da u islamskoj hagiologiji postoji razlika između avamskih i havaskih evlija, odnosno onih koji nisu krili svoje keramete i onih koji su ih zadržavali za sebe.

Hod po duhovnoj stazi zahtijeva i otkriva različite metode komunikacije, koje često imaju obilježje nemjerljivog. Ovdje se radi o spektru oblika koji su nepoznati ili neobjašnjivi uobičajenom naučnom terminologijom. Dosljedna primjena metodologije, kako je već kazano, kod ovakvih analiza može pokazati dva oprečna lica: ili komunikaciju čini moćnom ili je potpuno razodjene i učini nerazumljivom. Svaki salik ulaže intrakomunikološki napor uspinjući se ili hodaćući spoznajnom stazom kroz komuniciranje sa svojim vodičem, učiteljem ili šejhom. U njihovoj relaciji sadržano je bogatstvo, sva redundantnost miješane intrakomunikacije i interkomunikacije između vođenog i onoga koji vodi, a pomoću niza verbalnih i neverbalnih oblika komunikacije. Ova tematika zahtijeva integralno istraživanje, kakvo tek treba da bude provedeno na polju komunikacije u sufizmu.

Halvet, to jest introspekcija ili osama, razgovor sa samim sobom, često prekoravajući, upotpunjen je iskušanjima odricanja od različitih užitaka, pa čak i najosnovnijih stvari (hrana, voda). Neudovoljavanjem nefsu raznim oblicima materijalnog, evlije nemilosrdno kažnjavaju sebe, što je vidljivo iz brojnih primjera života evlija.

Također, česti su primjeri deskripcije te obraćanja pojedinih evlija pojedincima i grupama, gdje se oni, u modernom smislu, pojavljuju kao društveno angažirani govornici i uputitelji u javnom prostoru, što ima korijen u poslaničkom modelu komunikacije. Prezentiranje sadržaja sufijskih tekstova također je važan izvor da bi se shvatilo način prezentiranja toga učenja.

Za ovu vrstu komunikološkog materijala, radi raznovrsnosti u razinama komunikacije, moglo bi se očekivati da preraste ili se utemelji u posebnu subdisciplinu – intrakomunikologiju, koja se zasniva na specifičnim suptilnim putevima kojima se prenose poruke unutar ljudskog bića, uz već poznatih pet osjetila, a koja je veoma prisutna kod evlija. Komunikološki, nameće se pitanje kako prihvatiti tu novinu mistične ili drugačije svjesnosti i odabira normi koje su ovdje u vezi s napuštanjem svjetovnih kriterija vrijednosti, primjerice oslobađanjem okova od standardnih procjena autentičnosti pojava, krivih ili lažnih slika (istidradž), inkluzije, empatije, ili naprimjer, fizičke udobnosti (zuhd) i slično.

Otkriće *mirror cells* kod ljudi vezano za empatiju

Empatija ili emocionalna pismenost odraz je potrebe da se shvati drugi i sepstvu priđe na kontemplativan način, te da se analiziraju razni aspekti u smislu zašto se upravo tad pojavljuje takvo osjećanje. U takvome stanju, praveći korak ka spoznaji, to može značiti početak i otvoren put traganja za približavanje svome Gospodaru. Međutim, ako tragalac nije pripremljen za ovakvo iskušanje, on neće uraditi ono što treba uraditi. Čak i ako je srčano oko (*basiret*) otvoren duhovni potencijal, on može ostati neiskorišten. Hazreti pir Abdulkadir Gejlani je rekao: "Nefs je nezna-lica, pa ga podučiti. Bez odgoja ne zna za halal i haram, ne napušta suprotnosti."

Važno polazište derviškog komuniciranja prisutno i kod evlija jesu pravila *hasbi-hala*, što može otkriti neke značajke ovog složenog puta. Tako sufije obaraju pogled i imaju posebno pravilo *nazar ber kadem*, što znači pogled oboriti ka vrhovima nožnih prstiju, čime oči štite od za-branjenog. Ili *halvet der endžumen*, pojam koji

znači biti u osami a u društvu, biti sa drugima, među stvorenjima, ali sam sa Stvoriteljem; ili kontradiktorno prisustvo u odsustvu i obratno. Termin *jad kerd* označava činjenje zikra ujedno, i srcem i jezikom, i također je jedno od jedanaest pravila *hasbi-hala*.

Različite postaje duhovnog puta i postepe-
nost kretanja traže angažman ne samo s istima
nego i s onima iznad i ispod tog duhovnog ste-
pena (*mekam*). Evlije se nalaze u kategoriji ne
samo dubokih, istinskih vjernika koji su prošli
put nego i onih koji posjeduju posebna osjetila
za percepciju drugog i drugačijeg koristeći unu-
tarnja čula. O tome možemo naći veoma važan
komentar u prvom svesku *Mesnevije*, gdje stoji da
“ova naša čula osjećaju samo ono što je tjelesno,
ali vremenom ta čula oslabe i gube sposobnosti.
Ali postoje i naša unutarnja čula, čula naše duše.
I duša ima svoj vid, svoj sluh te ona na drugi na-
čin vidi i čuje.” U istom komentaru spomenut je
primjer Isa, a.s., koji je mogao hodati po vodi.

Veza svakog od evlija sa slušaocima njihovih
obraćanja, njihovog govora ili anegdota, re-
zultirala je uzajamnim izgrađivanjem odnosa i
poštovanjem, ostavljajući svijetli trag suštinskog
tragalaštva na uzlaznoj spoznajnoj stazi tarikatskih
istina, približavanju Bogu i na razvijanju
gnostičkih atributa.

PRIMJERI

Verbalna i neverbalna komunikacija

U nastavku donosimo nekoliko primjera
iz knjige Feriduddina Attara *Spomenica dobrih*
(*Tadhkirat al-Awliya*) koja sadrži biografije de-
vedeset i sedam duhovnih prvaka. Svi imaju sta-
tus evlija odnosno *dobrih*.

Od biografskih podataka date su samo godine
rođenja i preseljenja, ako su poznate. Odabrani ili
uzeti primjeri dali su obilan komunikološki ma-
terijal za analizu (intrakomunikacija, interkomu-
nikacija, grupna komunikacija). Idejna i cjelovita
zamisao je da čitalac, odnosno publika, shvati i
obradi pažnju na kvalitet verbalne i neverbalne
komunikacije, imajući na umu da je govor dat
samo ljudskom rodu, ali da na uzlazno-spoznajnoj
stazi postoje i jezici razumljivi samo odabranim

Božijim robovima. Također, poštujući njihov ži-
vot i djelovanje, poželjno bi bilo da, iz njihove
prakse, stavimo pod isti krov duhovni ciklus te
nađemo inspiraciju za naše djelovanje i slijedi-
mo svijetle puteve Božijih prijatelja.

1. Ebu Jahja Malik ibn Dinar

(... – oko 130. ili 131. h.g. / 748. n.e.)

Intrapersonalna komunikacija kod Malika
ibn Dinara opisana je u primjeru kad on sebe
kori da je licemjerno obavljao namaz. Kajući se
zbog toga, istovremeno se potajno nada postavl-
ljenju na funkciju čuvara džamije. Išao je toli-
ko daleko u analizama svojih postupaka (intra-
personalni aspekt) da više nije očekivao ili čak
bio spreman da se odrekne neke važne funkcije,
spočitavajući sebi licemjerman odnos. Međutim,
njegovo pokajanje će ga ipak dovesti do željene
pozicije, jer su se na džamiji pojavila oštećenja,
pa je bio neophodan nadzornik.

Interpersonalna komunikacija najbolje se
može ilustrirati epizodom s komšijom razvrat-
nog ponašanja u kojoj se čuje glas. Taj glas od-
vratiti Malika da dalje kori komšiju na kojeg su se
svi žalili. Ova epizoda se odlikuje interpersonal-
nom komunikacijom u koju se upliće izvanraci-
onalna, odnosno sposobnost Ibn Malika da čuje
glas koji drugi ne čuju, putem kojeg mu bude
saopćen savjet u vezi s raskalašnim mladićem.
Rezultat toga je da mladić shvata dubinu poru-
ke kroz glas, a posredstvom Malika kao medija,
te zbog impresivnog dojma i veličine tog glasa,
prepušta se novom putu isposničkog života, koji
će ga odvesti čak do Mekke. Glas je prvo Ma-
liku rekao: “Drži ruke dalje od Mog prijatelja.”

Zuhd ili odricanje, neudovoljavanje prohtje-
vima nefsna kod Malika se ogleda kroz uzimanje
hrane, hljeba i mesa. Simbolika ribe ili “šuti kao
riba” nalazi se u sljedeća tri primjera.

U anegdota kad Malik ibn Dinar dođe na
brod bez sredstava da plati prijevoz te biva na-
padnut i pretučen. Ali kad ga htjedoše baciti u
more, izroni riba noseći u čeljustima dva zlatna
dinara. Plativši prijevoz, uputio se hodajući po
površini vode.

Uočava se povezanost ovog događaja s isku-
stvima Šah Edhema kojemu su ribe izronile zlat-
ne igle kad je šio na obali mora. Simbolika ribe,

uzeta još iz predaje o Junusu, a.s., ovdje odražava vid neverbalne komunikacije, popraćen očito izvanracionalnom dimenzijom, tako da riba donosi spas, igle ili pak novac, kao u ovom primjeru.

2. Habib ibn Muhammed el-Adžemi el-Basri (godina preseljenja 130. h.g.)

Perzijanac koji je bio učenik i prenosilac učenja Hasana el-Basrija. Pristup zuhdu, koji je slušajući predavanja ostavio traga, učinio je da se zbliži s El-Basrijem i promijeni svoje ponašanje spram dugovanja, prigovarivanja, zelenaštva, kako pokazuju primjeri.

Intrapersonalna komunikacija

Pošto se pokajao i oprostio dugove, krenuo je na obalu rijeke (Euftrat), gdje je nakon pokajanja proveo neko vrijeme. U tom vremenu halveta (osame), on pokušava naučiti Kur'an, a kod kuće mu se događaju stvari koje prate njegovu približavanje Bogu. I što se više odricao i više dijelio, to je u kuću stizala opskrba njegovoj ženi iz nekog neutvrđenog izvora. (Po opisu žene, dolazio je mladić koji je istovario opskrbu pred njihovim vratima i sl.). Njegovo uspinjanje stazom dovodi do stepena gdje će pokazati da je čak nadmašio svog učitelja Hasana el-Basrija, u primjeru izvanracionalne komunikacije, kad pokaže da može hodati po vodi, a učitelj ostaje na obali začuđen onim što vidi, jer ga je on podučavao. Ovo je primjer obrnute vertikalne komunikacije, kad napredni učenik koji je iz srca izbacio sve negativnosti na koje ga je Učitelj upozoravao, zadobije keramet. Ujedno, interpersonalna komunikacija učenik – učitelj i hodanje po vodi obratnim pravcem komunikacije odozdo prema gore može se sagledati kao primjer u kojem učenik može da pretekne učitelja.

Interpersonalna komunikacija

Iz dostupnih izvora, ova komunikacija odnosila se na slabu komunikaciju ili svađanje; zatim primjer kad je otjerao prosjaka sa praga, a hrana u loncu pretvorila se u krv. Vikanje na prosjaka okarakterizirano je kao grijeh i krajnje nepoželjna interpersonalna komunikacija koja dovodi

do užasnih transformacija materije, tako da se stječe dojam da vikati na prosjaka jest jednako konzumaciji krvi.

Iz drugog primjera, kad je uznapredovao na duhovnoj ljestvici, iznosi se suprotno djelovanje. Kad u prisustvu učitelja Hasana el-Basrija siromahu daje dva hljepčića već ponuđena učitelju, koji se čudi što uzima hranu ispred gosta i prigovara mu da nema znanja. El-Adžemi je smatrao da znanje i vjera idu skupa pa je odgovor učitelju glasio da nema dovoljno vjere, jer se odmah zatim pojavio rob s poslužavnikom na glavi punim razne hrane i novca. El-Adžemi je tad poslužavnik stavio pred učitelja, a novac dao siromahu.

Grupna komunikacija

U početku nije odmakla dalje od uzimanja dugova, kamate, načina kako to rade zelenaši, sve do momenta kad je El-Adžemi zadobio atribut žderača kamate, što je čuo od skupine djece koja su se igrala na ulici, a što ga je u kratkom vremenu natjeralo na promjenu stava. Poslije jednog vaza Hasana el-Basrija potpuno je promijenio stav, oprostio dugove, razdijelio sve što je imao, čak i košulju sa sebe, sagrađio kolibu pored rijeke i tu činio ibadet, ušao u halvet, pod nadzorom učitelja učio Kur'an, živio u siromaštvu, uz stalno prigovarivanje supruge, ali s iskrenom vjerom da će dobiti od Svevišnjeg sve što je potrebno kad za to dođe vrijeme. Za ovog evliju vezuju se i događaji koji pokazuju da je imao moć premještanja sa jednog mjesta na drugo bez pomoći transportnih sredstava (ono što se u današnjem svijetu naziva teleportiranjem) i da je jedan dan viđen u Basri, a sutradan na Arefatu (fenomen teleportacije).

3. Sehl ibn Abdullah el-Tusteri (200. h.g. – 282. h.g. / oko 815–896)

Podaci iz teksta kažu da se molio od treće godine života, imao sjećanje na prenatalni život (memorija prije rođenja). Prvo je učinio tevbu, a zatim ušao u halvet.

Slijede primjeri razgraničavanja iskustava hrane i gladi, inače česti u tekstovima o evlijama. Također, karakteristično je eksperimentiranje

što manjom količinom hrane/hljeba, sve s ciljem borbe s nefsom, te zuhd – odricanje u svakodnevnom življenju. Poslije nekog vremena u kojem je povećavao gladovanje kroz post, došao je do stupnja da je jeo svaki sedamdeseti dan, a svaki četrdeseti dan bi pojeo badem.

To bi ujedno obuhvatilo intrapersonalnu komunikaciju kod Tusterija, koji je bio poznat po pokusnim radnjama sa samim sobom u vezi s glađu, ali i po čudesnim iscjeljenjima usljed dova koje je učio i po ekstazi koja je trajala danima.

Uočavaju se izrazito razgraničene sve faze komunikacije – intrakomunikacija, interkomunikacija, grupna, masovna itd. Za njega se govorilo da hoda po vodi, iako je skrivao od Boga dobijene darove. Pošto je imao problema s radom crijeva, uočeno je da su problemi prestajali u vrijeme molitve ili kad je bio na mumberu.

Za nasljednika je odredio da to bude Šad Del, zoroastrijanac, koji je nosio pojas i kapu. Tusteri je posavjetovao Šada Dela da presiječe taj pojas, koji je simbol kufra, koji znači konačni dokaz da je potvrdio ono što je nosio u sebi – svjetlost. Pošto je šehadet i posebnost i ekskluzivnost, on je savjetovao i druge da presijeku svoje unutrašnje pojaseve koji su simbol zunara oko srca.

Neverbalnom komunikacijom u vidu pada ptice, intuitivno i simbolično zaključio je da je preselio Šah Kermani, a znao je komunicirati s divljim zvijerima poput lavova.

4. Bišr (Bosonogi)

Bišr ibn el-Haris (oko 150. h.g. – 220, Bagdad), u početku živio raskalašenim životom, dok jedne večeri nije primio poruku od nekog svetog čovjeka. Počeo je sa samopopravljanjem i udaljio se od ranijeg društva, ogrezlog u nemaru i neznanju, prestao je da nosi cipele. Govorio je da ga je sramota, jer je “Bog sačinio tepih od zemlje, pa je nedolično hodati po tepihu kraljeva”. On shvata važnost i veličinu hodanja po zemlji od koje je stvoren Adem, a.s.

Ovaj detalj hodanja bez obuće pokazao se važnim, jer kad je preselio, mazge su počele ispuštati balegu na drum, što nisu činile tokom njegova života. Ovo ukazuje na postojanje neverbalne komunikacije s mazgama. Pokazivao je veliku empatiju prema siromasima, pa je taj,

sljedeći izvanracionalni sloj komunikacije, predočavao tako što se oskudno oblačio misleći na njih.

Također, imao je dar hodanja po vodi i strogo je čuvao tu tajnu. Iskreno je poricao materijalna dobra. Siromašne je dijelio u tri kategorije i to je javno obznanio u grupnoj komunikaciji kad mu je rečeno da ono što dobije podijeli siromašnim, i to krišom, a namirnice za sebe neka dobije iz nevidljivog svijeta – gajba.

Kad je krenuo na hadž po pozivu sirijskih hadžija (primjer grupne komunikacije), uvjet je bio da se ne prihvataju ponuđenog, što buduće hadžije nisu mogle prihvatiti. Opaska Bišra na takvo ponašanje glasila je da “svoju vjeru polažu u putne rezerve, a ne u Boga”.

U snu je jednom vidio Poslanika s.a.v.s., koji mu je pojasnio zašto je zadobio visok položaj (izvanracionalna dimenzija): jer je poštovao Poslanikov sunnet, pružao savjet braći, poštovao pravedne i volio Ehli-bejt, Poslanikovu porodicu. U drugom snu je ugledao hazreti Aliju od koga je tražio savjet. Rečeno mu je da je važan i poželjan prijezir koji siromašni imaju prema bogatima, a uzdaju se u darežljivost Gospodara.

Poznati Ahmed ibn Hanbel često je bio u vezi s njim, smatrajući da je njegovo znanje veliko. Posjedovao je sanduke knjiga. Zanimljiva je njegova opaska da “ako osjeti žudnju da šuti, tad će kazati šta je u knjigama, i obratno” (inverzija u intrakomunikaciji).

Interpersonalna komunikacija

5. Ma’ruf Kerhi (puno ime

Ebu Mahfuz Ma’ruf ibn

Firuz el-Kerhi, ... – 200 h.g. ili 815. n.e.)

Već jako rano, kao malo dijete, pokazuje u komunikaciji s roditeljima istrajnost u vjerovanju u jednog Boga. Iako rođen u kršćanskoj porodici, on odbija politeizam i kao dijete prima islam i zna da je On Jedan. Nakon bijega od kuće, konačno i njegovi roditelji, nakon odbijanja drugih načela, primaju islam. U literaturi se nalaze podaci da je za njegov prelazak zaslužan Imam Ali er-Rida.

Njegovo djelovanje bilo je prepoznato u okolini gdje je živio, pa ima više epizoda, što su ujedno testovi koje je kao Božiji prijatelj prolazio. U

pogledu vrsta komunikacije s drugima, interpersonalno ili grupno, mogli bi se izdvojiti sljedeći relevantni primjeri:

- Susret sa staricom koja mu je otuđila sedžadu i Kur'an. On zadržava Kur'an uz skrušeno pitanje starici da li ima sina koji zna učiti, a sedžadu poklanja. Tu se ujedno očituje pokazivanje empatije karakteristično za evlijansko ponašanje (empatija u komunikaciji sa starima).
- Kupovanje odjeće dječaku bez roditelja. Ma'ruf sakuplja košnice hurmi da ih zamijeni za orahe kako bi obradovao dijete novom odjećom i orasima.
- Odnos prema životinjama. U ovom primjeru on dijeli komad hljeba sa psom. Vidjevši to, njegov amidža, inače guverner grada, ne odobrava da hrani psa i sebe zalogaj po zalogaj, što je on smatrao normalnim. Uto je sletjela ptica (ponovo neverbalna komunikacija) koja krilima zakrije glavu. Ma'ruf je to komentirao kao izraz stida svih stvorenja pred Bogom.

Intrapersonalni aspekt je možda najbolje opisan u primjeru kad osvane s ožiljkom na licu, jer se u toku namaza poželio naći kod Kabe. Ožiljak je bio posljedica pada pored Zemzem vrela sa kojeg je poželio da se napije (nadrealna dimenzija putovanja, trenutnog prijenosa sa jednog mjesta na drugo, magičnog putovanja kroz prostor i vrijeme, izvanracionalna dimenzija komunikacije).

Grupna komunikacija

Kad je susreo i uputio dovu grupi razuzdanih mladića da izađu na pravi put i za sreću na oba svijeta, pa oni odjednom postaju skrušeni, bacaju sviraljke i vino i padaju pred njim puni pokajanja. Njegovi iznenađeni pratioci, koji bi ih radije kaznili, bivaju zbunjeni, nisu razumjeli dovu, ali Ma'ruf Kerhi je postupio suprotno od očekivanog, a efekt njegove dove doživljava brzu realizaciju.

Nije rijetkost da evlije poklanjaju svoje dijelove odjeće. Tako i on traži, sa samrtničke postelje, da pokloni svoju košulju i vrati se onakav kakav je došao.

Općenito o neverbalnoj komunikaciji uz primjere iz života Božijih poslanika

Prema islamskom učenju, a koje slijedi sufizam, prapočetak komunikacije je vezan za Adema, a.s., koji je prvi podučen riječima i nazivima svih stvari.

Primjer Božijeg poslanika Sulejmana, a.s., opisuje da je on imao Božije darove razumijevanja parajezika mrava i ptica i da je razgovarao s njima. Istaknuti primjer neverbalne komunikacije veže se za Ejjuba, a.s., i roj zlatnih skakavaca kad se okupao ljekovitom vodom, što mu je pomoglo otkloniti bolest. Sufije također uče da komuniciraju prema uzorima ostavljenim od Božijih poslanika, preciznije, model komunikacije se morao spustiti sa *elitističke razine* pragmatikom linijom među ljude, što je važno u pogledu islamskog vjerovanja u savremenom dobu, da ne bi došlo do pogrešnog ili negativnog predstavljanja ljudi sa duhovnom misijom.

U knjizi *Tezkiretul-evlija* ima dosta primjera komunikacije sa bićima iz životinjskog svijeta. Tako Nicholson, pozivajući se na istu knjigu, piše da ona obiluje pričama o saosjećanjima prema životinjama, uključujući šugave pse, ptice i čak insekte, dakle efekt empatije. Koliko je ta vrsta komunikacije zasnovane na empatiji važna za sufije, govori i primjer Bajezida Bistamija, koji navodi isti autor. Bajezid Bistami je prešao razdaljinu od Hamadana do Bistama kad je ustanovio da se u sjemenu kardamoma nalaze mravi, a kojima se izvinja što ih je odveo tako daleko od kuće pa ih zato vraća istim putem. Očit primjer komunikacije s mravima, bićima parajezika, jest taj kad im se Bajezid Bistami obraća i kaže: "Jadna stvorenja, odnio sam vas tako daleko od vašeg doma."

Bajezid Bistami se spominje kao evlija koji je mogao govoriti sa psom, te se opisuje više epizoda dijaloga sa psom, u kojima Bistami čuje šta pas misli i govori. On čuje psa kako se pita zašto on ima niži položaj od njega kojeg smatraju vladarom onih koji su spoznali, pa mu zato daje prednost. El-Bistami čak iskazuje toliku empatiju da mu nudi da udruže svoje nečistoće da bi dobili čistotu. Međutim pas, svjestan sebe, odustaje, što El-Bistamija navodi na zaključak

da Bog odgaja Svoja najbolja stvorenja posredstvom najnižih ili najponiženijih stvorenja.

Njihov identitet, evlija i sufija, mora biti usklađen s poslaničkim modelom.

Dodatak o grupnoj komunikaciji

Primjeri obraćanja grupi, džematu, zasnivaju se i na empatiji, gdje evlija potpuno čist u svojim namjerama nikad ne poduzima nešto nedopušteno, odnosno nešto što nije u skladu s moralnim i vjerskim načelima islama. Ne koristi alate da zadobije divljenje ili ostvari neki drugi cilj; može biti samo obratno. U biografijama evlija česti su prizori grupa ljudi ispred njihovih boravišta koji ili traže savjete ili su zabrinuti ako se ta osoba neko vrijeme ne pojavljuje. Za današnje stanje duhovnosti vrijedi da oni koji dolaze da slušaju šejha, razgovor ili sohbet, ili koji posjećuju dersove *Mesnevije*, dolaze prema svom stanju srca, pa će tako i primiti, odnosno čuti sadržaj. Time se oblikuje odnos slušatelja i učitelja, koji pruža podstrek ili djeluje na proširivanju horizonta slušalaca, pa se može uočiti da srce prepoznaje govornika putem njegovog djelovanja.

Govor takvih Božijih robova neće uzrokovati komplikacije u razumijevanju ili opteretiti ljude izvan njihovih mogućnosti da prime njegov sadržaj, ali je sigurno da se i riječi i šutnja i pokreti odražavaju na slušaoca. Tako se formiraju živie niti uzajamnosti kod onog koji kazuje i prisutnih, odnosno publike. Osim te vertikalne veze slušalaca s izvorom, treba napomenuti i uspostavljanje horizontalnih veza među slušaocima.

Predavač obraća posebnu pažnju na prohodnost komunikacijskog kanala. Prihvatanje sadržaja dešava se svim čulima, ono je emotivno i zado-bija oblik suštinskog značenja, dakle ono što se čuje u kazivanju, ostaje urezano u svijesti, iako s potpuno individualnim obilježjima. Svakako treba uzeti u obzir i vrijeme i mjesto, odnosno razlog zbog kojeg je i zašto govoreno o toj tematici, zatim kvalitet i kvantitet sadržaja, ali ne po želji, nego po potrebi te skupine, odnosno džemata. Iz poslaničke prakse je poznato da je svaki poslanik poslan u skladu s kabilijetom ummeta u koji je došao, prema stepenu njihovih mogućnosti da prihvate učenje i Objavu. To je ključna

stvar grupne komunikacije. Tako spušten sadržaj na pragmatiku ravan, uočava se razlika kod evlijanske komunikacije, gdje je snažno izražen izvanjezički kontekst jasno vidljiv iz prethodno navedenih primjera i anegdota. Najosjetljiviji bi bio aspekt duhovne opservacije ili spiritualne konverzacije, *kešfi-kubur*, što se vidi iz sljedećeg primjera iz života Tusterija. Sjedeći u skupini, Tusteri za čovjeka koji im prilazi kaže da osjeća da taj čuva neku tajnu. Tad čovjeka nestane.

Kad je Tusteri preselio na ahiret, jedan od učenika prepozna toga istog čovjeka koji sjedi pored Tusterijevog mezara. Čovjek imperativno naredi Tusteriju da progovori iz mezara. Ovdje dolazi na vidjelo *kešfi-kubur*. Glas iz mezara progovori: "La ilahe illallah." Zatim ga čovjek upita da li je istina da svako ko u ovo vjeruje, za njega nema pomrčine u mezaru, na šta glas iz mezara, odnosno Tusterijev glas odgovara: "Istina je!"

Primjeri iz domaće tradicije

"O evlijama se pričaju različite priče koje ih karakteriziraju kao dobre i pobožne ljude." Ovaj citat uzet iz djela hafiza Mahmuda Traljića daje kratku definiciju evlija.

U Sarajevu se spominju imena više evlija, stanovnika Sarajeva. Žuti Hafiz, Merdžan-kaduna, Karača, Čekrekčija, samo su neka od imena tih čestitih Božijih robova. Treba napraviti razliku između dvije kategorije, prepoznatljivost po vrliini kojom se ističu i u djelovanju po kojem su bili prepoznati, o čemu i danas postoje brojne predaje. To su događaji koji su se prenosili usmenim putem ili o kojima je pisano, vezani za njihov život ili za njihove mezare, za njihova djela koja su izazivala čuđenje i poštovanje najvišeg ranga. Govor određenih evlija imao je naglašenu prediktivnu komponentu, a ponašanja i postupci bili neobjašnjivi poznatom logikom, što je sve dio miljea u kojem su djelovale evlije. Da bi lakše razmotrili motive, kategoriziranje osoba i osobine po kojim su bili poznati, često je to uobličavano u anegdote i sjećanja. Kazivač Halid ef. Varatanović (1920–1999) prenio je više predaja različitih motiva. Pa tako nekoliko predaja o Sulejmanu Jakuboviću (zapisao M. Traljić), hodži Kusturi, Merdžan-kaduni itd. Opisani

događaji su neobični, s kerametima i često uočljivim odsustvom osjećaja kod takvih osoba za materijalno. Jakubovićev nemar prema materijalnom je toliko velik da ima zlatnika u smetlju "iza metle". Mulaga Mestvica ima dar da predvidi vrijeme smrti (prediktivna komponenta) uz korištenje posebne knjige. Hodža Kustura pomoću kitaba može vidjeti stanje nepoznate osobe i dati savjet (izvanracionalna komponenta komunikacije). Merdžan-kaduna, poznata po svojoj skromnosti, može prenijeti osobu do Kabe ili natrag u čudesnom putovanju koje se događa ako joj ta druga osoba stane na desno stopalo. Predaje o Merdžan-kaduni često su prepričavane, posebno o tom mističnom putovanju zatvorenih očiju i prijenosu nevoljnika u mjesto povratka. Svi primjeri su komunikološki u domenu izvanracionalnog i/ili neverbalnog.

"U predajama pripovjedača Varatanovića o Mestvici Mulagi i njegovom učitelju Muid-efendiji pojavljuje se proricanje tačnog vremena smrti uz pomoć knjige zvane *ilmi-džifir*. I proricanje iz knjige i vremena smrti ulaze u fond tradicionalnih motiva. Tako se Varatanovićevo kazivanje očituje kao svojevrstan spoj većeg broja srodnih motiva."

Magične sposobnosti koje pokazuju najčešće su ispričane kroz situaciju nevoljnika "koji se nalazi u progonstvu, zarobljeništvu ili na hadžiluku" kojim evlija pomaže našavši se baš u tom odsudnom trenutku na tom mjestu. Situacija ujedno projicira empatiju kojom je njihovo djelovanje bilo ukrašeno. Tu je i predaja o Čekrekčiji i Hasanu Kaimiji. "Čine to uvijek na jedan isti način: zatraže od aktera da stane na nogu i zažmiri. Kad mu dozvole da progleda, ustanovi se da se vratio kući u Sarajevo." Međutim, predaje o Čekrekčiji i Kaimiji imaju posebnosti i drugačiju genezu, jer je Čekrekčija imao moć da sam sebe prenosi u Mekku u vrijeme namaza, a Kaimija da djeluje zapisom na drugo lice.

Kad je riječ o ženama, sljedeći citat ukazuje nam na to da su žene itekako bile prisutne u pogledu djelovanja evlija u Sarajevu. "Lista ženskih imena koje je prilikom dove spominjala sarajevska bula Habiba-hanuma Odobašić (umrla 1965. god.), pozivajući prisutne da im prouče Fatihu. Izdvojena imena su: Budalasta Ajka,

Havva-kaduna, Bejan-kaduna, Merdžan-kaduna, Sita Nefisa, Đulbadža i Fata u dulafu. Odobašićka bi govorila da su ove žene evlije i da su sestre. Značajno je da se ove žene evlije označuju kao sestre. Mislim da nije riječ o sestrama po rođenju, već o sestrama, povezanim derviškom duhovnošću (analogno braći – ihvan)."

Iako se mnogo važnosti pridaje riječima, ono što su evlije i sufije, odnosno derviši govorili, radili ili prenosili putem neverbalne komunikacije, također treba posebno analizirati. Ono što su prakticirali i ostavili u naslijeđe kao legendarne ličnosti duhovnog puta treba uvrstiti u tradiciju i s posebnom pažnjom svrstati u segment duhovne građe.

Zaključna razmatranja

U ovom tekstu se pokušava pojasniti teško opisiva i spoznatljiva staza komuniciranja na duhovnom putu, viđena kroz primjere životnih situacija evlija opisanih u knjizi *Tezkiretul-evlija*, te njihovo djelovanje kroz različite vidove komunikacije. Uočena je i potreba iznošenja primjera iz domaće tradicije, kojih nije malo. Ovdje je spomenuta tek nekolicina imena i primjera. Ono što bi se još moglo kazati jest da validna metodološka istraživanja putem standardnih metoda, u tesavvufu/sufizmu se često pokazuju nedovoljnim. Stoga ovakva tematika zahtijeva napor povećanog zalaganja u izvanracionalnoj dimenziji komuniciranja, a tu je i prisutnost neracionalnog sloja prepoznavanja postojeće komunikacije. Ono što se događa u nutrimi bića nije na razini fizičkog, već na razini duhovnog, nova zbilja koja podliježe specifičnim relacijama komunikacije i slijedi zakone preobrazbe bića modificirajući odnos svijesti i vanjskog svijeta. Osobu koju prati složeno duhovno sazrijevanje ova komunikacija još više stavlja u fokus da bi bila u stanju ispravno protumačiti iskustva sa te duhovne razine.

Komunikacija je bila spuštена ljudima sa višeg stupnja da bi jezik poslužio kao sredstvo prenošenja i razumijevanja Božije poruke i poruke Njegovih poslanika. Prema tome, spuštajući se, komunikacija je prešla put iz makrokosmosa na razinu mikrokosmosa, odnosno čovjeka, da bi

se znanje i spoznaja oživjeli i počeli međusobno prožimati. Komunikacija potrebna na putu približavanja Stvoritelju svega jest komunikacija za uži krug, pa su ličnosti Božijih poslanika kroz historiju dolazile kao osobe posredstvom kojih se prenosila Božija Riječ. Svakako da su viša znanja data samo rijetkima, a što pokazuju i primjeri Božijih poslanika, Isaa, a.s., Musa, a.s., Sulejmana, a.s., dajući osnovicu komunikacije. Njihova poslanička praksa je dala odraz na višedimenzionalnost i disperziju ove vrste komunikacije.

Kod sufija se ulazna kapija putovanja prema Vječnome Gospodaru ili ta dionica duhovnog puta odvija posredstvom ljudi. Rezultat se očituje u novom izrazu "kombinovana intrakomunikacija", odnosno mješavini intra i interkomunikacije, čemu se dodaje neverbalna komunikacija u pogledu uspostavljanja srčane veze između učitelja i učenika. Pojmovi *murakabe* i *rabite*, iako neprevodivi, u smislu koliko je srce blizu Allaha, dž.š., i uspostavljanje srčane veze između učitelja i učenika nemaju pojava ekvivalenata, samo intuitivnu primjesu I, čak može se reći, kvalitet paranormalnog.

Zašto je važno govoriti o ovoj vrsti komunikacije? Također, nameće se pitanje koliko je ovaj model primjenjiv u našem svakidašnjem življenju. U uvodu su spomenute odlike evlija. To su, prema definiciji sufijskog rječnika, Božiji prijatelji koji su se kretali među ljudima, živjeli s njima, obavljali molitve s njima, pojavljivali se u raznim životnim situacijama pomažući, dajući odgovore, upozoravajući i usmjeravajući osobe, često pokazujući keramete, darove od Boga koje su imali. Ta komunikacija je često predviđajuća, prediktivna, kazuje nešto što će se tek desiti.

Njihovo ponašanje ili reakcije nisu uvijek bili u domenu logičnog, ali s obzirom na to da su njihovi postupci instrumentalizirani od Gospodara i da najčešće nisu plod njihove volje, uvijek su bili indikativni i inspirirani. Naprimjer, drevna vjerovanja kazuju da su viđani u društvu drugih evlija kakav je hazreti Hidir, ili da su viđani daleko od mjesta gdje ih drugi vide fizički, iako nisu otputovali (ovo bi se jezikom moderne nauke moglo svrstati pod pojam teleportiranja, kvantna obilježja prijenosa mase na daljinu i slično). Sve to su moguće indicije da su to bile

osobe posebnih odlika, odmakle daleko na spoznajnoj stazi uzdizanja prema Gospodaru. Ovdje se, kao primjer neverbalne komunikacije, ponovo nameće često prenošena i prepričavana predaja o ženi-evliji koja je oslanjanjem na njeno stopalo uspijevala prenijeti osobu sa jednog mjesta na drugo, prostorno veoma udaljeno.

Evlijanski govor sa samim sobom najčešće je prekoravajući prema samom sebi, ondje gdje se upliće *nefs* (primjer gladi). Njihove poruke su snažne prema drugim osobama, ali nekad nerazumljive, pune neverbalnih odlika komunikacije. Kao ilustracija nekih posebnih neverbalnih oblika može se uzeti primjer dviju sufijki iz podneblja Andaluzije, Kasime el-Devleha i Zejneb el-Kalijja. Prva je imala sposobnost brzog prelaska velikih udaljenosti, slično fenomenu trenutnog prenošenja mase na daljinu, a druga, Zejneb el-Kalijja, imala je sposobnost levitacije (odvajanje od tla) u toku obreda zikra.

Evlijanska komunikacija s grupama, gdje se pokazuju kerameti ili drugi oblici nadrealnog, zadivljujuća je, sadržaji su nezaboravni i ostaju trajno memorirani kod onih koji su svjedočili tim događajima. Iz literature znamo da je više puta pisano je o badžijanijama u Sarajevu i u Bosni, od kojih su neke imale keramete prelaska velikih razdaljina a da nisu otputovale. Sa lokalnih prostora, često se navodi primjer Merdžan-kadune koju vide kod Kabe, iako nije otputovala tamo, te predaja o čovjeku koji je, stajući na njeno stopalo, vraćen sa hadža kući kad se našao u problemima zbog gubitka novca. Jedan od takvih primjera iz naše ne tako davne prošlosti, iz prošlog stoljeća, osim prethodno spomenutih, jest Šejh Abdulatif Hadžimejlić iz Živčića. Brojna su kazivanja njegovih savremenika koji su svjedočili nadnaravnim pojavama.

Kako su društva prolazila kroz promjene i vrijeme, oblici komuniciranja su se prilagođavali novim i drugačijim uvjetima. Usprkos brojnim promjenama i tehnološkom napretku, komunikacija predstavlja složen fenomen. Onako kako je danas naglasak na medicini orijentiranoj prema cijeloj osobi (holistički pristup) tako se i povezanost unutrašnje mistične staze islamskog vjerovanja, islamske ezoterije i nauke ne pojavljuje osim kao tradicija i lično iskustvo. Intuicija

i empatija nisu dovoljni za osiguranje optimalne komunikacije s evlijanskim stupnjem. Iskustvo biva obogaćeno elementima mističnog, a razum će također osjetiti taj utjecaj. Slušatelj, svjedok ili učenik se okreće drugoj vrsti svijesti koja sadržava teško objašnjivi pojam utapanja u Božijem Biću. Da bi to postigao, slušalac putuje od vanjskog prema unutrašnjem ili od egzoterijskog do ezoterijskog. Dimenzije mističnih iskustava mijenjaju se gnoseološki, što će se očitovati kroz putovanje od svjesnog do nesvjesnog. Komunikacija šejha, učitelja ili evlije i publike odnosno učenika prati mnoge situacije, pogotovo one krizne.

Izvor poruke zna da sadržaj mora proći kroz komunikacijski kanal, to jest prostor kojim poruka putuje, bilo da se radi o riječima ili o neverbalnim porukama, koje sadrže pokrete, išaret, znakovni jezik, govor tijela i slično, ili neki sadržaj upućen drugoj osobi.

Upravo je činjenica da su komunikacijske vještine općenito postale važan dio edukacije na fakultetima zapadnog svijeta pokazala prihvatanje centralne uloge vertikalne komunikacije učitelja i učenika u domenu humanog komuniciranja. Komunikacija s evlijama je korak dalje. Jer kad se govori o evlijanskoj komunikaciji, važno je i neophodno tražiti temelj njihove prakse na uvjerljivim dokazima. Ali scijentizam, često nemoguć, nema ekvivalent, pa izostaje neposredna provjera, jer je u domenu nemjerljivih veličina, ali s vidljivim rezultatom. Postoji sraz između metode i rezultata, rečeno jezikom nauke, usljed pokušaja da se metodologija prirodnih nauka primijeni i na društvene nauke. Tako se pojavljuje potreba

za pojavom kolaterala između prirodnih znanosti, metafizike, etike... Očito je i u iznesenim primjerima evlija. Time se sve više približavamo spoznavanju mehanizama koji će preduhitriti manipulacije razne vrste u oblasti nemjerljivog iskustva, te u očekivanjima i utjecaju na afektivno stanje osobe. U evlijanskoj komunikaciji, kako se uočava iz prethodno iznesenog teksta, različiti su stupnjevi uključivanja i interakcije, jer se u toj komunikaciji pojavljuju bića iz životinjskog ili pak iz neživog svijeta (naprimjer, kamen koji postaje dragulj i slično). Vremenska distanca je promijenjena, momenti za jednog, za drugog su sati ili dani. Iskušana je neskladnost izjednačavanju vremena i prostora, a dimenzije prošlosti, sadašnjosti i budućnosti nekad su isprepletene, kako se vidi iz prethodnih primjera.

U svakom slučaju, dogradnjom ili izgradnjom svojih duhovnih internih potencijala osoba postaje vrednija, jer razvoj društva i pojedinaca u njemu kretao bi se putanjom koja bi dala podsticaj onim manje poznatim i manje prakticiranim znanjima da se preobrazu i izbiju na površinu kao korisna znanja, pa tako i znanje o komunikaciji u svjetlu evlija.

“Ovo mistično znanje je beskrajno more bez ijedne obale. Njegovo istraživanje bez stjecanja znanja (kešfa) je opasno. To je kao tamna noć u kojoj je kretanje bez unutarnjeg svjetla riskantno. To je suštinsko i aksiomsko znanje dokazano kontinuiranim iskustvom ljudi koji nastoje (ljudi od nastojanja), koji žive u osami. Kad su budni, oni vide šta drugi sanjaju i čuju govornika daleko izvan vidokruga.”

Literatura

- Attar, Feriduddin, *Spomenica dobrih*, Kulturni centar I.R, u BiH, Sarajevo, 2004.
- Hadžijahić, Muhamed, “Badžijanije u Sarajevu i Bosni”, Anali GHB, Knjiga VII-VIII, Sarajevo, 1982.
- Krehić-Fočak, Senella, *Komunikacija u sufizmu*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2018.
- Maulana Allah, Yar Khan, *Tasawwuf*, Dalael us-suluk, Idarah-e Naksibandiah Owaisiah Dar ul-Irfan Munar, District Chakwal, Pakistan, 1965.
- Mevlana, Dželaludin Rumi, *Mesnevija*, knjiga 1. i 2., Tarikatski Centar, Sarajevo 1996.
- Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, Publishing, Sarajevo, 1998.
- Musić, Kenan, *Poslanikova komunikacija*, El-Kalem, Sarajevo, 2020.
- Nicholson, Reynold A., *Mystics of Sufism*, Babun, Beograd, 2011.
- Ratković, Rosana, *Prisutnost derviša na području Slavonije i Srijema u vrijeme osmanske vladavine*, Scrinia Slavonica 14, 2014.
- Smailbegović Esma, *Priče o Sarajevu*, Svjetlost, Sarajevo, 1991.
- Traljić, Mahmud, *Istaknuti Bošnjaci*, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, El-Kalem, Sarajevo, 1998.

Abstract

Reception of Special and Rare Forms of Communication: Examples of communication of awliya in the book *Tazkirat al-awliya* in the light of modern communication analyzes with reference to examples from domestic tradition

Senella Krehić-Fočak

The paper discusses the communication of Evlian personalities. Viewed from the aspect of communicology, an attempt was made to determine its specific features in relation to the usual intrapersonal, interpersonal and group communication. Sufism, viewed as a system of distinctive forms of communication, reveals layers of non-standard and specific communication, in the field of the extra-rational component of communication and/or the irrational layer of communication recognition. On the other hand, an awliya is, by definition, Allah's, j. sh., friend, one of the people who is honored by inspiration, chosen from ordinary people-believers and who stands out with his spiritual strength. As such, an ewliya is shaped to show his essence and depth of the task with the presence of an extra-rational dimension and an irrational layer of communication, with a special language, verbally or non-verbally. Examples are taken from Feriduddin Attar's book *Memorial of the Saints (Tazkirat al-Awliya)* which contains biographies of ninety-seven spiritual champions. Thus, through examples from the life of Abu Yahya Malik ibn Dinar, Habib ibn Muhammad al-Ağami al-Basri, Sehl ibn Abdullah al-Tusteri, Bishr Barefoot and Ma'ruf Kerhi, horizons open up for the analysis of a less known aspect of this abundant sensitive communicology material. The conceptual and complete idea is for the reader, i.e. the audience, to understand and pay attention to the quality of verbal and nonverbal communication, bearing in mind that, in addition to the fact that speech is given only to the human race, there are languages understandable only to God's chosen slaves. Their speech, action, and nonverbal communication must reflect divine inspiration, of varying degrees, but of the same kind. Expressing deep respect for their lives and actions, it would be desirable to extract from their practice components such as empathy which, in interaction with inspiration, would encourage our actions towards adherence to the chosen paths of God's friends.

Keywords: ewliya, verbal and nonverbal communication, intracommunication, intercommunication, group communications, extrarational, irrational layer of communication, empathy